

ІСТОРИЯ УКРАЇНИ В РОМАНАХ

Тимур і Олена
ЛИТОВЧЕНКИ

*Хинджар
проти шаблі*

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2012

ПРОЛОГ

*Невеличка фортеця між Стамбулом і Галатою,
Османська імперія, 26 жовтня 1563 року*

Позадкувавши від несподіванки, султанша, однак, не зводила очей із мертвого тіла, прострошеного дюжиною стріл зі спеціальними срібними наконечниками.

Точніше, вона розглядала не просто вбитого, а чудернацьку витягнуту родимку, що зачалася на плечі й досі була незмінно схована сорочкою.

О Великий Аллах, невже це він?!

Він — той самий, якого вона все життя безуспішно шукала?!

О Великий Аллах, але що ж тоді вона накоїла!!!

За що їй така пекельна мука, за що?..

Як завжди у хвилини бурхливого хвилювання, біля самої основи черепа спалахнув і почав стрімко розростатися нестерпний біль, заповнюючи всю її сутність без залишку.

Схопившись обома руками за потилицю й жахливо зойкнувши, султанша впала непритомною до ніг мертвого козацького ватажка, якого тільки нещодавно люто ненавиділа...

...і тому зробила все можливе для його загибелі!..

Частина I ПОПІВНА З РОГАТИНА

Глава I ВАЖКІ ПОЛОГИ

Рогатин, 14 жовтня 1503 року

Пологи тривали ще з ночі — ось уже понад дванадцять годин. Лазню топили по-білому третій раз поспіль. Води у Настусі давно відійшли, через втрату крові породілля раз у раз упала в безпам'ять. Зграйка переляканих повитух дедалі прибувала, але жодна з них нічого не могла вдіяти: дитинча зятято не бажало залишати материнське лоно.

Чоловік Настусі — місцевий священник Гаврило — зовсім розгубився: він то зачинався у церкві Святого Духа, полум'яно читав молитви, бив земні поклони, намагаючись випросити у Богородиці успішних пологів, то безладно бігав будинком або геть безглуздо метався подвір'ям, бурмочучи щось собі під ніс, то раптом намагався прорватися до багатостраждальної дружини... Повитухи заспокоювали Гаврила, як могли, намагалися розтлумачити, що священнослужитель породіллі зараз нічим не допоможе — навпаки, нашкодить... не приведи Господи — нашкодить!.. Зневірений панотець знову кидався в церкву, де на нього нападала паства, що залишилася й без заутрені, і без обідні:

— Отче, а хоч би вечірня служба буде сьогодні?! Та що ж у нас за настоятель такий, якщо навіть ніяких треб доладно не можна справити?! То п'яний як чіп, а то й зовсім безпричинно людей до храму Божого не пускає!..

— А-а-а, пішли ви всі геть, анафема вам, нехристям!!! — волав украй зневірений священнослужитель, замикаючи двері церкви перед самим носом обурених парафіян. Але, не маючи сил витерпіти стан невизначеності, через якихось півгодини нещасний кулею вилітав із храму й знову мчав додому. Навздогін же одержував нову порцію обурення:

— Та що ж це таке робиться?! Та ми на тебе, недбалого, самому митрополитові поскаржимося!.. Та хіба ж можна свою парафію напризволяще кидати?! Горіти тобі, нечестивцеві, у пеклі за цей гріх!!!

— Анафема, анафема вам!.. — знесилено мимрив отець Гавриїл.

І все повторювалося знов і знов...

— Послухай-но, Васиciso, а може, все ж таки тітку Марту покличемо?! — обережно запитала одна з повитух старшу й настільки ж обережно додала: — Адже помре Настуся, їй-богу помре! І дитя не народиться, і вона не виживе...

Пропозиція була небезпечною, годі й казати, але!..

— Покличемо, а, Васиciso?! — не вгамовувалася пови-туха. Старша втомлено і якось безнадійно подивилася вслід нещасному чоловікові, що вкотре помчав у свою церківку для піднесення безнадійних молитов небесам, і нарешті погодилася:

— Гаразд, маєш рацію! Напевно, все ж таки доведеться покликати, бо і справді вже лиха недовго чекати.

— А Гаврило як же?! — миттю підскочила третя пови-туха.

— А що Гаврило?! Що Гаврило?!

— Та всім же відомо, що він Марту...

— А не його це справа, кінець кінцем, — відрізала старша повитуха. — Коли не зумів у Господа Бога допомоги випросити, нехай ще подякує і нам, і самій відьмі.

— То як, послати за Мартою?!

— А що робити, пошлемо!..

Тітка Марта була відомою на всю околицю цілителькою, вона допомагала багатьом: хвороби різні відганяла, суглоби вивихнуті вправляла й багато чого іншого робила — загалом, лікувала майже всі болячки. Щоправда, у рідкісних випадках казала: «Безнадійно це, тут не лікувати потрібно, а молитися!» — але настільки суворий вирок виносила відразу ж, без зволікань і зайвих коливань, а за лікування навіть не бралася.

До тітки Марті люди ставилися по-різному. Дехто вважав її мало не святою, інші хоч позаочі, хоч в очі називали відьмою, ба навіть більше того — «клятою відьмою». Втім, цілителька добре розуміла, що всім не догодиш, тому зла ні на кого не тримала, а просто робила свою справу в міру відпущеного від природи таланту. Жила у лісі неподалік Рогатина, життя вела непоказне, майже затворницьке... але ж наскільки християнське?! Ненависники в цьому сумнівалися, але перевірити особисто святість цілительки не бралися. А ша-

нувальниці лише захоплювалися подвижництвом літньої вже жінки.

Коли її племінниця Настуся вийшла заміж за Гаврила Лісовського — молодого настоятеля церкви Святого Духа (а прихід йому давали саме за умови одруження з місцевою дівчиною), зять моментально приєднався до ненависників тітки Марти. Молодій дружині панотець наказав прямо й суворо: «Щоб ноги старої відьми в будинку моему не було! І взагалі, нехай обходить Рогатин десятою дорогою». Настуся, що любила тітку, сплакнула, але чоловіка послухатися не насмілилась, тож усі відносини з підозрілою родичкою перервала.

Коли ж отець Гавриїл почав час від часу добряче випивати, а від того не завжди доладно виконував свої пастирські обов'язки, злі язики відреагували миттєво: мовляв, прокляла Марта панотця, що зненавидів її, — ото й потягнуло його до хмільних напоїв! Можливо, він і сам думав про це, тому ставлення свого до підозрілої родички не міняв.

Знаючи все це, повитухи тягнули до останнього, не наважуючись послати за цілителькою. Небезпечне рішення ухвалили, лише коли ситуація зробилася вкрай загрозливою. Втім, відправлений до лісу хлопчина повернувся вже за кілька хвилин з голосним лементом:

— Марта вже сама поспішає сюди, я її зустрів на околиці Рогатина, вона жاخливо розсерджена!!!

Судомно хрестячись і репетуючи, майже забувши про нещасну породілля, повитухи безладно забігали підвір'ям, заверещали:

— Свят! Свят! Свят!..

І не дивно: адже вся околиця знала круту вдачу тітки Марти... Але в жодному разі укритися від гніву цілительки їм не вдалося: до двору попівського будинку вже підкотив невеликий віз, пронизливо заіржав кінь, на повному скаку зупинений різко натягнутими віжками.

— Прокляну!!! Усіх вас до десятого коліна прокляну, коли племінничка моя помре!!! — зичний голос тітки Марти перекрив безладний галас, учинений смертельно переляканими жінками.

Без жодних розпитувань цілителька кинулася в лазню, де дві найсміливіші баби притримували вкрай знесилену Настусю.

— О-о-о, тіточко, нарешті ти приїхала, я тебе так чекала... — примимрила породілля знекровленими губами.

— Мовчи, дитинко, мовчи, любя! Тобі сили поберегти потрібно, — майже ніжно проворкотіла Марта.

Баби навіть презирнулися від несподіванки: справді, тон цілительки різуче відрізнявся від розгніваних вигуків, що тільки-но доносилися з надвору.

— Я просила, щоб за тобою послали, але ніхто мене не слухав... — продовжувала скаржитися Настуся.

— Мовчи, моя рідненька, я зараз усе виправлю...

— Усе буде добре, тіточко?..

— Ти мене знаєш, я б не взялася рятувати навіть тебе, якби не було надії!

— Тіточко Марто!..

— Нічого, рідненька, нічого! На ось, ковтни, — і цілителька влила до рота племінниці кілька крапель напою з маленького глиняного флакончика.

Непритомна Настуся повалилася бабам на руки.

— Хутко несіть її в будинок, у постіль укладайте, у чисте перевдягніть! — скомандувала Марта.

— Але вона ж іще не...

— Мовчати!!! — гримнула знахарка. — Ви тут багато чого накоїли, тож тепер мене послухайтесь, дурепи недолугі!!! Настусю в будинок віднесіть, умийте і перевдягніть, у постіль покладіть — нехай поспить! У лазні все негайно прибрати! А це заварити онде у тім чавунці!..

І цілителька тицьнула одній з бабів вузлика з пучечками сушеного зілля.

— Боже! — благала Марта, коли породіллю віднесли в будинок. — Боже, дай мені сили виправити все, що ці дурепи тут накоїли!!! Прошу Тебе, Господи Боже Всемогутній!..

На порозі виникли розгублені повитухи, вони мовчки спостерігали за гарячкуватою молитвою Марти. Відчувши спиною їхні перелякані погляди, цілителька озирнулася й рішуче скомандувала:

— Я кому сказала?! Якщо дотепер не зрозуміли — повторюю: лазню вимити, воду нагріти, чисте рядно приготувати, зілля в чавунці заварити й у будинок віднести, кімнату якнайдужче натопити!..

— Та як же ж це?! У будинку ж народжувати не можна, лазня тоді навіщо?! — захвилювалися повитухи. — Та й Настя там спить... Навіщо все це?..

— Робіть, що велено! Нам би тепер хоч дитинча врятувати... За Настусю мою милу я вже не поручуся: вона вкрай

знесилена, вимотана, втратила багато крові... Спати буде щонайбільше годину — а там уже як Бог милосердний допоможе! Тож метушіться, бабоньки... Якщо все зробите, як наказано, то Настуся розродиться швидко. Це тепер найголовніше, зрозуміло?!

— Ти сама казала, що коли Настуся помре, то ти нас... — промимрила одна з повитух.

— Якщо дитя не народиться, тоді точно прокляну!

— А якщо?..

— А виконаєте все, як вам наказано, — ще подумаю.

— Ну... тоді з Богом!

Робота закипіла. Марта на кухні щось варила і студила. Будинок наповнився пахощами барбарису, м'яти й іншого зілля.

— Меду! Дайте меду! — командувала Марта.

Усе вертілося й крутилося, повитухи моталися по будинку, як заведені.

І раптом...

— Марто?!

Посеред великої кімнати виник панотець Гавриїл, що сторопив від несподіванки. По обличчю священнослужителя важко було визначити, гнівається він на те, що порушено його давню заборону, чи радіє зненацька прибулій допомозі. Повитухи, притулившись до стін, боялися навіть слово мовити, поглядаючи то на господаря будинку, то на цілительку.

— Ішов би ти звідси до храму молитися, — тихо мовила нарешті Марта.

— А-а-а!.. Це!.. — піп зробив невиразний жест руками і знову застиг на місці.

— Іди по-хорошому, — порадила цілителька. — Потім поговоримо, коли все це добре завершиться.

Гаврило мовчки зник.

— Ну, чого стали?.. — звернулася знахарка до повитух, і ті миттю повернулися до полишених обов'язків.

Сама ж тіточка Марта підійшла до ліжка, де тихо спала племінниця, ніжно опустила величезну руку на її чоло, прислухалася до відчуттів.

— Дякую, Боже! Хоч гарячка стихилась, гарний знак, — промурмотіла тихесенько і звернулася до наймолодшої з повитух, яка саме пробігала поруч:

— Чи все вже готово?

— Так, тіточко Марто, усе виконали, як було наказано!

ЗМІСТ

Пролог	3
------------------	---

ЧАСТИНА І. ПОПІВНА З РОГАТИНА

Глава 1. Важкі пологи	4
Глава 2. Шлюби укладаються на небесах	11
Глава 3. Кинджал	26
Глава 4. Підлість	37
Глава 5. Бранка	63
Глава 6. На зламі епох	82
Глава 7. Подарована рабиня	97
Глава 8. Марися	112
Глава 9. Султанша	124

ЧАСТИНА ІІ. КНЯЖИЧ ІЗ ВИШНІВЦЯ

Глава 10. Дмитрик	140
Глава 11. Зигзаги долі	149
Глава 12. «Степові лицарі»	165
Глава 13. Розбите кохання	178
Глава 14. Позбутися минулого — втратити майбутнє!	195
Глава 15. А кесареві — кесарево	208
Глава 16. Посвячення	215
Глава 17. Нескорена твердиня	220
Глава 18. Блудний князь	237
Глава 19. «Біле безумство»	249
Глава 20. Битва шайтанів	275
Післямова	290
Додаток	300

Хронологічна таблиця років життя та смерті героїв і фігурантів роману «Кинджал проти шаблі», а також деяких подій XVI століття	301
--	-----